

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ШЕДЕВРІВ СВІТОВОГО МИСТЕЦТВА У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Лілія КУЛИКОВА, перший проректор Херсонської державної морської академії, доктор педагогічних наук, професор

«Потреба у високих зразках все знову і знову приводить нас до античних греків – саме в їх творах втілена прекрасна людина. Все інше варто розглядати лише історично, у міру можливості засвоюючи все те хороше, що в ньому міститься».

Гете

Одним з основних напрямів діяльності навчальних закладів вищої освіти є спрямованість змісту навчально-виховної роботи на формування громадянина і високо гуманної особистості, на підґрунті національної культури, традицій європейської історії, багатства і досягнень світової культури і мистецтва, що дає реальну можливість наблизити сучасний рівень вітчизняної освіти до найкращих гуманітарних, європейських і світових зразків.

У сучасному інтелектуальному світі все більше вчених і педагогів усвідомлює необхідність вироблення потреби у кожного, починаючи з дитячих років, постійного і цілеспрямованого залучення до світової історії, культури та мистецтва, бо це вічна школа морально-художніх цінностей і виховання підростаючого покоління. Мистецтво було, є і залишається найпотужнішим засобом пізнання, розвитку світогляду, суспільної культури. За своє життя людина завдяки знанню і розумінню шедеврів мистецтва може дізнатися, пережити стільки, скільки не в змозі дізнатися на основі свого особистого досвіду. Всесвітня історія, культура і високе мистецтво завжди були, є і будуть великими вчителями!

Багаторічний особистий досвід роботи автора викладання в школі, ліцеї, ЗВО дисциплін історичного циклу за стандартними і авторськими програмами зі старими і новими підручниками і посібниками стали приводом для серйозних роздумів, аналізу та створення принципово нового за формою і змістом навчального посібника.

Передусім це стосується відбору змісту навчального матеріалу в раніше створених підручниках, із всесвітньої історії та культури, зі світової культури для вищої школи. Підбір інформаційного та фактичного матеріалу в них настільки малий, що не дає змоги говорити про здобуття глибокої, всебічної історичної, а тим

більше гуманітарної освіти. Давня історія – це дитинство і юність людства. Це початок культури і мистецтва, освіти і світогляду. Виникнувши з трудової діяльності людини в первісні часи, мистецтво мало благотворний вплив на її розвиток, особливо на розвиток естетичних поглядів, але як же мало ми про це можемо дізнатися з сучасних підручників! Теми мистецтва в принципі не представлені для глибокого вивчення і розуміння, а лише позначені. Все це дає підстави ставити питання про необхідність розроблення нових спеціальних лекційних курсів, дисциплін як для стаціонарного, так і для самостійного і дистанційного вивчення, створення навчальної літератури історичного, культурологічного, мистецтвознавчого характеру для загальноосвітньої середньої, спеціальної мистецтвознавчої і вищої школи (для гуманітарних і технічних факультетів), а також для самостійного вивчення шляхом самоосвіти протягом усього життя.

На жаль, у XX ст. у нашій країні виросло кілька поколінь людей, які не володіють глибоким знанням мистецтва у його широкому розумінні. Тим часом вивчення історії світового й вітчизняного мистецтва, ознайомлення з найвідомішими шедеврами і творчістю всесвітньо визнаних майстрів є і залишається в сучасному високотехнологічному світі основою і фундаментом для розширення кругозору, формування ідейно-естетичних і моральних переконань людини.

Як самостійні дисципліни, спеціальні курси, а також предмети варіативної частини навчальних планів (можливо, факультативи або дисципліни за вибором для ліцеїстів, гімназістів, у системі профільного навчання і студентів) – історія світової культури і мистецтва сьогодні звучить як щось, нове, інноваційне, а насправді це повернення до кращих ідей і змісту вітчизняних освітніх традицій, це незаслужено забуте з багатих традицій минулого в класичній вищій освіті.

Варто нагадати, що саме ці предмети нарівні з природничими і технічними глибоко вивчалися в класичних гімназіях, ліцеях, університетах, академіях на історико-філологічних і природничих факультетах, кадетських корпусах, вищих морських, військових і технічних училищах, технічних, природничих факультетах університетів до революції 1917 р., оскільки саме вони і

до цього дня формують і створюють наш духовний світ, світогляд, виховують і пробуджують розвиток творчих здібностей.

Особливо варто звернути увагу на дидактичні питання – змісту, якості і глибини освіти.

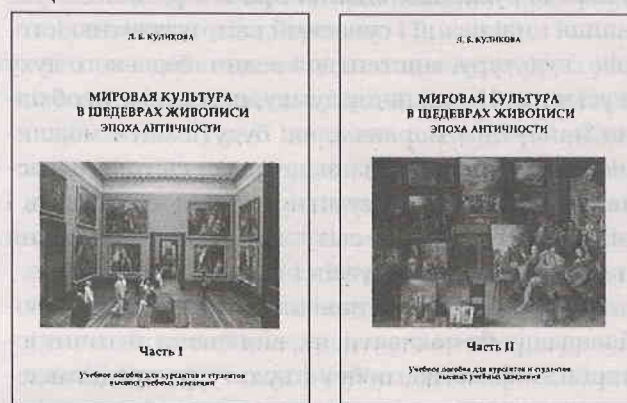
Європейські й вітчизняні підручники минулого давали багатющий фактичний, інформаційний матеріал з усіх сфер життєдіяльності людини і суспільства. Якщо йшлося про будинок і господарство, їжу, одяг і заняття, то все це докладно описувалося, аналізувалося, порівнювалося, а коли мова заходила про мистецтво, то, крім опису шедеврів, автори докладно ознайолювали з іменами, життям і творчістю видатних майстрів, що їх створили.

Яскравим прикладом тому можуть слугувати авторські підручники з історії для гімназій і університетів видані в ХІХ – початку ХХ ст. Д. І. Лло-вайського, польського історика Ф. Ф. Велішського, широко відомого в Європі французького вченого-дидакта мистецтвознавства А. Менара з мистецтва й античної міфології, народженого в Україні всесвітньо відомого вченого Ф. Зелінського, К. Мюріца, який уперше видав у Європі багатотомне навчальне видання з мистецтва, і багатьох, багатьох інших, за якими навчалися і якими зачитувалися багато поколінь. Підручники французького історика Поля Гіро були настільки популярні у Франції наприкінці ХІХ ст., що відразу ж були перекладені російською мовою та рекомендовані учням гімназій і студентам університетів для поглиблення знань з історії Стародавньої Греції та Риму. П. Гіро був учнем і послідовником знаменитого в Європі французького вченого і педагога Фюстеля де Куланжа, чий книжки з історії античності були настільними у вітчизняній гімназії і через 100 років перевидані.

Для нас, сучасників, вони можуть слугувати наочним прикладом того, яким повинен бути підхід до створення сучасного навчального посібника. Бо як можна говорити про знання світової історії культури та історії мистецтва сьогодні, коли ми його не вчимо: не знаємо глибоко зі шкільної лави і не вивчаємо у вищій школі.

Якщо, наприклад, взяти в руки будь-який із сучасних підручників із всесвітньої історії, навряд чи з його змісту ми зможемо скласти докладне і яскраве уявлення про поведінку греків і римлян на форумі, у домашніх умовах, на полях битв і в побуті, дізнатися, як працювали, проводили дозвілля, як створювали своє мистецтво, як повсякденне життя цих людей у давнину втілювалося через століття в інших історичних епохах у ше-

деврах живопису Тиціана, Рембрандта, Леонардо да Вінчі, П. Рубенса, Торвальдсена, М. Врубеля, у поезії В. Шекспіра, Т. Шевченка, Л. Українки, І. Франка, драматичних і музичних творах, у творах опери та балету тощо. Саме тому ми й досі не знаємо, не розуміємо і не вміємо «читати» та відчувати твори живопису й інших видів мистецтва, насолоджуватися прекрасним, творити його навколо себе, щоб бути щасливими і духовно багатими. Так, спираючись на особистий практичний багаторічний досвід викладання всесвітньої історії, античної міфології в середній школі, випускних класах ліцею та ЗВО, автор захопилася ідеєю створення навчального посібника, який би розкрив усі зазначені вище питання – вивчення міфології, історії та шедеврів світового мистецтва.



Навчальний посібник «Світова культура в шедеврах живопису. Епоха античності» у двох томах було розроблено автором на кафедрі гуманітарних дисциплін Херсонської державної морської академії в рамках реалізації загальноакадемічної науково-експериментальної роботи «Теоретико-методичні основи реалізації компетентнісного підходу в системі ступеневої підготовки фахівців морської галузі». Ці теми затверджені Міністерством освіти і науки України. Дослідження проводилися з 2014 по 2018 роки спільно з Національною академією педагогічних наук України.

Колектив кафедри працює над реалізацією цих проектів з 2014 року. У результаті підготовлено ряд монографій і навчальних посібників, наукових і методичних статей, розробок до основних дисциплін, курсів та спецкурсів за вибором: «Історія стародавнього мореплавства», «Історія мореплавання», «Словник з історії мореплавання», «Менеджмент морських ресурсів», «Словник Античний світ для вищих навчальних закладів», «Екологічна культура античності», «Світова культура в шедеврах живопису. Епоха античності» і чимало інших.

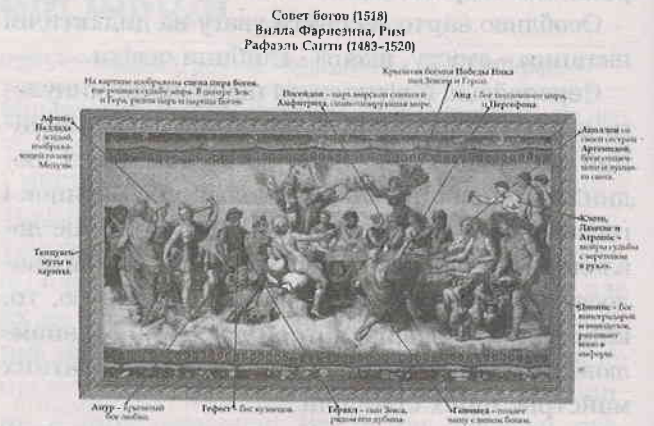
Перед авторським колективом викладачів кафедри було поставлено амбітне і досить складне завдання: розробити зміст і методику викладання всіх гуманітарних дисциплін, які вивчаються курсантами та студентами в Херсонській державній морській академії на бакалавраті й у магістратурі на основі компетентнісного підходу. Саме ці дисципліни і спецкурси гуманітарної складової в майбутній професії моряка будуть суттєво впливати на розвиток світогляду, спонукати до філософського осмислення таких складних, сучасних, політичних, економічних, соціально-культурних проблем, які вже стоять перед людством, і, безумовно, мають бути спрямовані на виховання загальнолюдських культурних цінностей та ідеалів, нести сучасне, наукове та суспільне знання про історичне минуле нашої цивілізації і сучасний світ, всесвітню історію, культуру, мистецтво і велич людського духу в усі часи. Це, на нашу думку, передусім необхідно майбутнім морякам, які будуть мати можливість ознайомитися із шедеврами світового мистецтва, вивчати, розуміти всю недосконалість і різноманіття цього світу під час відвідування найзнаменитіших музеїв і міст за кордоном.

У представленому навчальному посібнику зроблена спроба показати, як, вивчаючи античну історію, міфологію, побут і культуру, представлену в сюжетах шедеврів світового живопису, на основі компетентнісного підходу можна домогтися вирішення низки завдань в освітньому процесі. Свого часу ще Шеллінг стверджував, що «вона (міфологія) є світом і ніби ґрунтом, на якому лише і можуть розквітати та існувати мистецтва ... міфологія є необхідною умовою і початковий матеріал будь-якого мистецтва».

Сьогодні питання про зміст і системне вивчення шедеврів світової культури і мистецтва, засвоєння цього знання студентами, про методи їх пояснення в процесі вивчення всесвітньої історії та інших дисциплін історичного та гуманітарного циклів зовсім не вивчені та не вирішені змістовно і методично.

Тому ми повинні говорити хоча б про мінімум загальнокультурної і мистецької освіти, який необхідний для такої складної й аналітичної роботи з твором мистецтва, щоб навчитися його розуміти і читати. Унікальність і неповторність цього навчального посібника в тому і полягає, що в ньому аналізується міфологічний сюжет, значення символів кожної картини з представлених майже 300 шедеврів, також кожна тема забезпечена докладним науковим коментарем,

а кожна картина – необхідними змістовними поясненнями.



Сучасні умови і необхідність досягнення якісно нового рівня гуманітарного знання у вищій школі, заснованого на вимогах, пропонує в рамках компетентнісного підходу роботодавцями до професійного та загальнокультурного рівня фахівців передусім технічного профілю, вимагають приведення в систему отриманих учнями знань із всесвітньої історії, філософії, світової культури і мистецтва та організації навчального процесу таким чином, щоб викликати у студен-

тів постійний і зростаючий інтерес до подальшого, вже самостійного оволодіння гуманітарними знаннями в процесі самоосвіти протягом усього подальшого життя, ознайомлення з творами мистецтва та їх творцями.

Багаторічна практика роботи автора в середній школі, ліцеї, класичному університеті, технічному вищі, вищому морському навчальному закладі з учнями, студентами та курсантами показує, що вони з самого початку не мають достатніх початкових знань, умінь, навичок з «читання» і розуміння творів мистецтва, зіставлення їх з історичною епохою, навчальним текстом і сучасністю. Тому, на нашу думку, так важливо розвивати і вдосконалювати дані знання, уміння і навички.

Навчитися «читати» і розуміти твір мистецтва – це означає опанувати складною навичкою, формування якої передбачає оволодіння учнями і студентами певною сумою знань і низкою розумових операцій, таких як: аналіз, зіставлення, порівняння, протиставлення, групування фактів.

Дуже важливо розвивати і закріплювати знання, уміння і навички в послідовності сприймання картини, у зіставленні з конкретною історичною подією зображених героїв і персонажів з метою більш глибокого проникнення в суть і зміст сюжету і бачення епохи загалом.

Саме такий усебічний підхід і дає змогу поглиблювати, розширювати, робити усвідомленими здобуті знання зі світової історії, культури та мистецтва і паралельно формувати певні знання з мистецтвознавства, розвивати світогляд і формувати високий художній смак.

Твори мистецтва, що вивчаються в курсах всесвітньої історії та світової культури, допомагають сформувати нові поняття, активізувати процес мислення і розвивати високу культуру мовлення. Полегшуючи аналіз і синтез, узагальнення і систематизацію знань з античності, всесвітньої історії та культури, твори мистецтва стають могутнім засобом розвитку творчого мислення курсантів і студентів, а значить, представляють виховну і освітню цінність, значно збагачують ерудицію, розвивають світогляд, формують певний обсяг загальнокультурних і мистецтвознавчих знань, необхідних для сучасної висококультурної і всебічно освіченої людини. Чим вище ступінь осягнення людиною шедеврів світової культури і мистецтва – тим гуманістичнішу позицію поділяє й проповідує вона у своєму житті.

У розробленому навчальному посібнику «Світова культура в шедеврах живопису. Епоха античності» ці два напрями подані органічно і системно і виконують такі завдання:

1. Ознайомити курсантів і студентів з історією, міфологією і культурою давнини людства, зі світовими шедеврами, навчити розуміти і «читати» твори мистецтва, написані на реальних історичних і міфологічних сюжетах.

2. Методично представити зміст навчального посібника, розробленого на основі компетентнісного підходу, наголосивши на оволодінні в широкому сенсі загальнокультурною компетенцією, яка формується на базі загальнокультурного змісту освіти й охоплює інтеграцію основ раніше досліджуваних наук, мистецтв, кращих вітчизняних і світових традицій, які відображено в навчальних предметах.

У сучасній педагогіці загальнокультурна компетенція визначається як знання кола питань, щодо яких студент повинен бути добре обізнаний, володіти знаннями і досвідом діяльності: це особливість національної та загальнолюдської культури, духовно-моральні основи життя людини і людства, історико-культурологічні основи сімейних, соціальних, суспільних явищ і традицій, роль науки, міфології і релігії в повсякденній історії і в житті людини, сюди ж можна віднести і досвід освоєння студентами сучасної, дуже складної і мінливої наукової картини світу, що розширюється до загальноцивілізаційного вселюдського розуміння світу. Вважаємо, що в настільки складному сучасному світі без оволодіння комплексом знань, ідей, ціннісних уявлень, способів пізнання, мислення і практичної діяльності неможливо досягти толерантності у взаєминах, взаєморозуміння і взаємодії людей, гармонії між людиною і суспільством, і природою.

На цій підставі видається логічно обґрунтованим розглядати вивчення шедеврів світового живопису в історико-науковому контексті як фундамент формування загальнокультурної компетенції в процесі гуманітарної освіти у вищій школі.

Роль усіх видів мистецтва, і образотворчого зокрема, надзвичайно важлива в підготовці молодих людей до життя, до поведінки в суспільстві, державі, й тому важко переоцінити значення отриманих знань про історичне минуле і мистецтво як складової частини загальної культури людини, основи якої закладаються в школі і ЗВО, у процесі формування загальнокультурної компетенції.

Також запропонований науковий коментар в навчальному посібнику до вивчення шедеврів живопису дає змогу розглядати навколишній світ, середовище проживання через призму культури, визначаючи міру людяності по відношенню до природи, до соціуму, глибину духовності й рівень гуманістичних якостей особистості, що також впливає на формування загальнокультурної компетенції.

Так, вивчивши основну тему навчального посібника «Походження світу і богів», курсанти та студенти отримують можливість:

- ознайомитися з історією походження олімпійських і другорядних богів і богинь, героїв, напівбогів, смертних та розуміти їх міфологічне й історичне значення;
- аналізувати схожість і відмінність у діях та призначення міфологічних персонажів;
- глибоко вивчити науковий коментар і бути здатними висловлювати власне ставлення до дій міфологічних персонажів;
- розуміти значення дій, наслідків та вплив міфологічних подій на хід і розвиток реальних історичних подій;
- спираючись на основні філософські ідеї, давати власну оцінку різних наукових позицій;
- навчитися аргументувати правильність власних поглядів на розвиток історико-культурних процесів і подій в античній Греції;
- навчитися аналізувати, які зміни відбувалися в стародавні, історичні часи і як вони вплинули на подальший розвиток людей, народів, розвиток їх цінностей і переконань;

- продемонструвати зв'язок між певними історико-міфологічними подіями;

- знати імена богів і богинь, героїв, зміст міфів, античних крилатих висловів і афоризмів, народжених древніми греками і римлянами, «чудеса світу», створені великими греками: храм Зевса в Олімпії, храм Артеміди в Ефесі, Колос Родоський тощо.

- знати історію походження та призначення найважливіших загальногрецьких свят: Великі Панафінеї, Великі та Малі Діонісії, Елевсінські містерії, Анфестерії, Олімпійські, Немейські, Герейські, Піфійські, Істмійські ігри;

- знати історію народження грецького театру: трагедії і комедії;

На прикладі аналізу всіх представлених у навчальному посібнику шедеврів живопису великих майстрів, курсанти навчатимуться розуміти і пояснювати зміст картин і зображених персонажів на них, попередньо вивчивши міфи і наукові коментарі до них; також ознайомляться з біографіями великих художників, які створили ці картини.

Отже, ключовим чинником у формуванні загальнокультурної компетенції студентів у процесі вивчення світової культури, історії та мистецтва має бути комплексне використання загальнокультурної основи змісту загальної освіти для формування сучасного світогляду молоді, а також використання різних форм і методів викладання, проблематики образотворчого мистецтва відповідно до культурологічного і компетентнісного підходів.

УВАГА, ПЕРЕДПЛАТА!

УКРАЇНЬСЬКА МОВА І ЛІТЕРАТУРА В ШКОЛАХ УКРАЇНИ

Науково-методичний
та літературно-мистецький журнал

У різноманітних рубриках журналу друкуються матеріали з питань методики навчання української мови і літератури, мовознавства та естетичного виховання шкільної молоді, пропонуються розробки уроків, коментарі та статті провідних науковців, офіційні матеріали МОН України, сценарії позакласних заходів.

ВИХОДИТЬ 12 РАЗІВ НА РІК

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 68838

